

Katılım Kâbusu
The Nightmare of Participation

Ezgi SEÇKİNER BİNGÖL¹

-“Herkes katılsın.
-Niye?”
M.Miessen.

Markus Miessen’in *Katılım Kabusu* (*The Nightmare of Participation*) kitabı 2010 senesinde İngiltere’de ilk kez yayımlandığında akademik çevrelerde oldukça yankı uyandırdı. Alman mimar, yazar ve akademisyen Miessen kitabında, siyasal katılım olgusuna yönelik çağdaş söylemi sert bir üslupla eleştirmektedir. Bülent Doğan tarafından İngilizce’den çevrilen eser, mimarlık, sanat ve siyasette katılımcı pratiklere ilişkin eleştirel bir analiz sunmaktadır.

287

Kitap katılım olgusuna yönelik birçok bilinen kritik görüşe (bkz. Arnstein, 1969) farklı bir alandan (mimarlık-şehir planlama) katkı sunmaktadır. Bu inceleme, kitaba ilişkin ayrıntılı bir analiz sunmakla birlikte, katılım olgusunun farklı perspektiflerden ele alınmasına yönelik iddiaları ayrı ayrı sorgulamaya açmaktadır. Miessen temel olarak demokrasilerde katılımcı uygulamaların yarattığı/yaratabileceği sorunlara odaklanarak bir sistem eleştirisi yapmaktadır. Katılım mefhumunun genellikle statükoyu meşrulaştırmanın ve mevcut güç

¹ Doç. Dr. , Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Niğde-Türkiye, eseckinerbingol@ohu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1250-4102>

Geliş/Submitted: 25.03.2024 | **Kabul/Accepted:** 30.04.2024

Atıf/Cite: Bingöl, E.S. (2024). Katılım Kâbusu. *Publicus*, (1). 287-296.

yapılarını güçlendirmenin bir aracı olarak hizmet ettiğini savunarak, evrensel ve olumlu bir güç olarak "*paydaş katılımı*" kavramını eleştirmektedir. Üstü kapalı olarak katılımın mevcut kapitalist sistemin sürdürülebilirliğinde, statükoların korumasında ve sisteme yönelik eleştirel ve muhalif seslerin bastırılmasında önemli bir rolü olduğunu savunmaktadır. Kitap, katılım etrafında hâkim olan retoriğe yönelik muhalif bir söylemle mimarların, sanatçıların, tasarımcıların topluluklarla sorumluluk çerçevesinde nasıl bir ilişki kurabileceklerine ilişkin bir perspektif de sunmaktadır. Miessen, okuyucuları katılım üzerine hâkim görüşlerini sorgulamaya ve katılımcı pratiklerin eleştirel olmayan bir şekilde benimsenmesinin potansiyel sonuçlarını düşünmeye sevk etmektedir.

Kitap girişte demokrasinin kapsayıcılığına yönelik bir sorgulama ile başlamaktadır. "*Herkesi kapsayan bir demokrasiden ne olursa olsun kaçmak gerekiyor*" diyerek katılımın çoğunlukla müzakere ve kapsama, karar verme gibi romantik mefhumlar üzerinden okunduğunu, sorgulanmayan kapsama tarzlarının ise sonuç üretmediğini savunmaktadır. Özellikle sorgulanamayan kapsamanın ve çoğunluğun eleştirelliği zora soktuğunu, bunun ise demokrasiler için oldukça tehlikeli olduğunu belirtmektedir. Esas olarak mimari düşünce üzerinden katılımı sorgulamakta ve üç yıllık bir süre zarfında bir dizi deney üzerinden katılım mefhumuna ilişkin eleştirel bir analiz sunmaktadır. Deneyssel araştırmaların bir kısmı kentsel projeler, metin tabanlı projeler ve özgül fiziksel mimari projelerden oluşmaktadır.

Kitabın ilk bölümü "*Romantikliğin Ötesinde Mekânsal Pratik*" başlığı ile başlamaktadır. Mimarlar ve şehir planlamacılar arasında 1990'ların sonundan itibaren katılımcı projelere ve kamusal planlama süreçlerine yönelik bir ilgi artışı olduğu vurgulanmaktadır. Mimari ve planlamada katılım sözcüğünün aşırı doygunlaşması ve aşırı kullanımına yönelik vurgu yapılmaktadır. Fakat kullanıcı katılımı için tasarlanmış

projelerin birçoğunun direniş formülasyonu kurmanın ötesine geçememiş olduğunu belirtmektedir. Jeremy Till'e atıf vererek "Katılım sözcüğünün sürdürülebilirlik kadar sık kullanılmaya başladığını ve katılım, topluluk ve sürdürülebilirlik sözcüklerinin aşırı kullanımının anlamsızlaşmalarını beraberinde getirdiğini" ifade etmektedir (Miessen, 2013, s. 29). Katılımın çoğunlukla gerçek bir dönüşümü gerçekleştirmekten ziyade bir teskin etme ve bir yatıştırma yöntemi olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Katılım kavramının özünde yer alan iş birliği olgusuna da eleştirel yaklaşmaktadır. "İş birliği kişinin eylemlerinin iktidarın hedefleriyle zorla ya da güzellikle aynı hizaya gelmesi gibi bir şeydir" demektedir (Miessen, 2013, s. 13).

İkinci bölümde katılımın masumiyetini ortadan kaldıran noktalara parmak basarak katılımın "sahte ve nostaljik bir arzu" olduğunu savunmaktadır (Miessen, 2013, s. 33). Katılımın çeşitli biçimlerinin her halükârda popülist olabileceği ve bu yolda kullanılabileceğini referandum örnekleri ile ortaya koymaktadır. Referandumların aslında demokrasiyi kuvvetlendirmede aksine aşındırdığını iddia etmektedir. "Siyasetçilerin onlara karar verme gücünü veren halk adına karar vermeleri beklenirken, diğer yandan kendi eylemlerinin sorumluluklarını almaları referandumlar yoluyla ertelenmektedir" demektedir (Miessen, 2013, s. 34). Diğer yandan "her zaman herkesi karar verme süreçlerine katılmaya davet etmemek gerekir" diyerek katılımın kapsayıcılığına itiraz etmektedir (Miessen, 2013, s. 34). Katılımın kapsayıcılığına yapılan vurgunun ise çoğunlukla iktidarı kaybetme korkusundan kaynaklandığını, oy verme tabanını koruma isteğinden veya paydaşları stratejik olarak kullanabilmek için bilgilendirme ve kontrol etme arzusundan beslendiğini söylemektedir. Burada Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi'nin yaptığı referandumlardan bahsetmektedir. "Katılım radikal bir şıklık haline gelmiştir" diyerek katılımın eleştirel içerik üretmekten ziyade kendisinin eleştirelilik

sayılmasına vurgu yapmaktadır (Miessen, 2013, s. 35). Parlamenter demokrasilerde daima bir katılım miti inşasının olduğunu, katılım için davranış kodları üretildiğini, bunlara her bir koldan genellikle nasıl katılacağımıza ilişkin birçok fikrin eşlik ettiğini de eklemektedir (Miessen, 2013, s. 37).

Miessen “Herkes karar versin ama neden?” sorusunu yönelterek katılımın içindeki sorumluluğa dikkat çekmektedir. Sorumluluğun dışa atılması konusunu öne sürerek katılımın sorumluluğu yayma işlevini tartışmaktadır. Öte yandan her tür katılımın bir çatışma ortamı yarattığından bahsetmektedir. Katılımın “eleştirel müdahale” meselesi üzerinde durması gerekmektedir ve buna ışık tutan alternatif bir çatışmalı katılım modeline ihtiyaç duyulması sorununu gündeme taşımaktadır.

İlerleyen birkaç bölümde Miessen “mutabakat” kavramı üzerinde durmakta ve katılım tartışmasını daha da derinleştirmektedir. Mutabakat gerekli, fakat asıl ihtiyacımız olan şey tartışmadır, demektedir. Çatışmalı modeller etkileşimi artırır ve etkileşimin kalmaması ise durgunluktur. Özellikle hızlı bir şekilde mutabakat iyi değildir (Miessen, 2013, s. 62). “Fazla mutabakat halinde katılım salt simgesel bir jest halini alır” değerlendirmesini yapmaktadır (Miessen, 2013, s. 63).

Beşinci bölümde, her tür katılım biçiminin zaten bir çatışma biçimi olduğunu belirterek verili bir ortam ya da duruma katılmak için etkili olan çatışma kuvvetlerini anlamak gerektiği ve çatışmalı katılım anlayışını desteklemek gerektiği üzerinde durmaktadır (Miessen, 2013, s. 67). Katılımın çatışma boyutu masumiyetini ortadan kaldıracak gibi üretken bir biçim olarak çatışmalı katılım kavramı üzerine düşünmenin faydası ve katılımın üretici bir sonuç ortaya çıkarması üzerinde durmaktadır.

Altıncı bölümde, demokratik siyasetin amacının mutabakata varmak olduğuna inandırıldığımızdan bahsetmektir. Buna bağlı olarak artık sağ ve sol arasındaki ayrımların geçersiz olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte siyasette bir eylemde bulunabilmek için siyasalın dinamiğini anlamak gerektiğinden, bu yüzden de siyasetin kökünde de çatışma boyutunun olduğuna vurgu yapmaktadır. Siyaset içindeki çatışmalar her zaman siyasi birlikteliği yıkıma götürmez, bir dost düşman ilişkisi gibi hasımların ortak noktaları vardır. Aralarında çatışmalı mutabakat mümkün olabilir. En nihayetinde mutabakat gereklidir, evet fakat biz buna Mouffe'ye atıf vererek, "çatışmalı mutabakat" diyoruz demektir (Miessen, 2013, s. 76). Kısacası Miessen, mutabakata varan yolda çatışmaların varlığının desteklenmesi gerektiğini, gerçek demokrasinin ancak bu şekilde var olabileceğini savunmaktadır.

Kitabın yedinci bölümünde 1970'lerden bu yana protesto biçimlerinin değiştiğinden bahsetmektedir. Çağdaş kapitalizmin her türlü protesto biçimini değiştirerek pazarladığını ve sonra da etkisizleştirdiğini iddia etmektedir (Miessen, 2013, s. 113). Miessen katılımın neoliberal projenin bir parçası olduğunu ve en nihayetinde sistemin korunmasına hizmet ettiğini savunmaktadır. Gerçek iktidar sorunlarının artık müzakere edilmediğini siyasi angajmanla gerçek tartışmaların engellendiğini iddia etmektedir. "Katılımda sıklıkla çok fazla potansiyel karar verici olur ama bu kararları gerçeğe taşıyacak işleri ilerletecek sorumluluğu ve riski almaya cesaret göstermeye yetecek kadar çok insan yoktur." (Miessen, 2013, s. 164).

Öte yandan her siyasi pratiğin daima demokratik arenanın içinde kalması ve demokrasinin temel kurallarına uyulması gerektiğini belirtmektedir. Fakat demokratik kararlar vermek için daima çoğunluğa vurgu yapmanın riskli olduğunun altını çizmektedir. Miessen (2013, s. 89) katılımı ilgili iki tür siyaset olduğundan

bahsetmektedir: birincisi birleştirici siyaset, diğeri ayrıştırıcı siyaset. Birleştirici görüş siyaseti ahenkli hareket eden bir şey olarak anlamaktadır; diğeri ise Max Weber ve Frederich Nitzche’de gördüğümüz muhalefet içeren çatışmacı siyasettir. Çoğulculuk zorunlu olarak muhalefet içerir; çünkü tüm bu farklı ve çoklu görüşler uzlaştırılamaz. Bazıları diğ görüşlerin yadsınmasını gerektirir. Dolayısıyla tüm bu görüşlerin bir araya gelmesi ve ahenkli bir şekilde uzlaşması beklenemez. O zaman çoğulculuğun varlığını kabul etmek çatışmaların varlığını kabul etmek anlamına gelmektedir.

Sekizinci bölümde, karar verme süreçlerine şirketler dünyasından örnek vererek paydaşlık olgusunu tartışmaktadır. Yöneticilerin sorumluluktan çekilmesi için katılımcı yapıların bir taktik olarak kullanılabileceğini belirtmektedir. Gerçek bir paydaş katılımı sürecinin yalnızca paydaşları tasarım sürecine katmakla mümkün olabileceğinden bahsetmektedir. Tasarım sürecine dahil olmak ise sorumluluk almayı gerektirir. Miessen katılımın neoliberal projenin bir unsuru olduğunu ve en nihayetinde sistemin korunmasına hizmet ettiğini savunarak gerçek iktidar sorunlarının artık müzakere edilmediğine dikkat çekmektedir. Bunu aşmak için üretken ve çatışmalı bir katılım tarzının benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Miessen (2013, s. 164), katılımda karar vericilerin çokluğundan bahsederken kararları gerçeğe taşıyacak sorumluluk ve riski almaya cesaret edeceklerin azlığından yakınmaktadır. “Romantik katılım projesinin başlıca güçlüğü karar vermek için herkesin masanın çevresinde oturması gerektiğini varsaymasıdır. Fakat bu her zaman herkesin çıkarına olmayabilir.” (Miessen, 2013, s. 165).

Miessen, demokratik katılımın vazgeçilmez olduğunu kabul etmekle birlikte katılımın içinde tartışma ve üretici çatışma olması gerektiğini savunmaktadır. Katılımın kapsayıcılığının sorgulanması gerektiğini,

katılımın Arnstein'ın (1969) işaret ettiği gibi yatıştırıcı-teskin edici işlevinden öte gitmesi gerektiğini belirtmektedir.

Kitap katılım mefhumunu sert bir dille eleştirse de göz ardı ettiği bazı noktalara değinmek gerekir. İlk olarak her tür katılımın demokratik bir zeminin inşa edilmesindeki önemli rolüne değinmemektedir. Bilhassa taban katılımı ve/veya vatandaş katılımı yoluyla vatandaşların politik karar alma süreçlerine etki etmesi (düşük düzey de olsa) başta ifade özgürlüğü olmak üzere diğer demokratik özgürlüklere önemli bir zemin oluşturmaktadır. Katılım her halükârda demokrasi deneyimlerinin iyileştirilmesiyle ilgilidir.² Katılımın örtülü bir meşruiyet aracı olarak kullanılması eleştirilerinin yanı sıra bu husus katılımın göz ardı edilemez bir faydası olarak düşünülmelidir. İkinci olarak Miessen, katılımın gerçekleştiği siyasal ve yönetsel bağlamları tek yönlü olarak ele almaktadır. Siyasal katılımı çağdaş kapitalist ülkeleri genelleyerek makro bir bakış açısıyla incelemektedir. Farklı siyasal yönetsel bağlamlarda katılımın işlevsel olabildiği (bkz. Fung ve Wright, 2003; Bingham vd., 2005), öte yandan elverişli olmayan idari bağlamlarda hedeflerine ulaşamadığı yönünde birçok ampirik araştırma bulunmaktadır (bkz. Osmani, 2007; Speer, 2012). Bu bakış açısı pratikle daha dengeli ve gerçekçi bir bağ kurmaktadır. Kitap paydaş katılımında dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda haklı noktalara değinerek, kapsayıcılıktan ziyade doğru paydaşların masaya getirilmesi, verimli sonuçlar alabilmek için esas olarak projelerin/toplantıların tasarım sürecinde paydaş katılımının olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Doğru katılımcı seçimiyle, güç-meşruiyet dengelerinin kurulabildiği toplantılardan (ki bunu gerçekleştirebilmek kolay değildir) verimli sonuçların çıkabileceği konusunda iyimser olmak gerekir. Çünkü doğru dizayn edilmiş paydaş katılımlı bir toplantıdan üretici tartışmaların çıkmayacağını

² Demokrasi ve katılımıla ilgili tartışmalar için (bkz. Kutlu, 2019).

savunmak oldukça iddialıdır ve deneysel dayanaklara muhtaçtır (bkz. Anggraeni vd., 2019; Glicken, 2000; Bryson vd., 2012). Dolayısıyla katılımın avantajlarına odaklanmanın ve onu elverişli bağlamlarda geliştirmenin yollarını aramanın daha doğru bir bakış açısı olduğu düşüncesindeyim.

Diğer yandan Miessen'in bu kitabı, eleştirilerini sıralayıp çözüm konusunda yetersiz kalan birçok kritik çalışmadan ayrılmaktadır. Üretici çatışma, çatışmalı mutabakat kavramları ile katılım tartışmalarına hem bir çözüm sunmakta hem de konuya ilişkin yapılan teorik tartışmalar için etraflı bir değerlendirme çerçevesi sağlamaktadır. Diğer yandan katılıma ilişkin bugüne kadar yapılmış eleştirileri derinleştirmesi, katılımı çağdaş kapitalizm çerçevesinde değerlendirmesi, katılım mefhumuna siyasal sistemi de içine alan makro bir bakış açısı geliştirmesi, mimarlık uygulamaları ile deneysel örnekler sunması açılarından eserin oldukça kafa açıcı ve kendi perspektifinden yapıcı ve çözüm üretici olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak katılım mefhumuna oldukça hararetli bir tartışma sunan Miessen'in bu kitabı katılım literatürüne eleştirel kanattan önemli bir katkı sunmaktadır. Katılım olgusunun temel konularının bugün hala tartışıldığını düşünürsek bu konunun zor fakat bereketli bir alan olduğunu da not düşmek gerekir.

Kaynakça

- Arnstein, S. (1969). A ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4). 216-224.
- Anggraeni, M., Gupta, J. ve Verrest, H. J. (2019). Cost and Value of Stakeholders Participation: A Systematic Literature Review. *Environmental Science & Policy*, 101. 364-373.
- Bingham, L. B., Nabatchi, T. ve O'Leary, R. (2005). The New Governance: Practices and Processes for Stakeholder and Citizen Participation in the Work of Government. *Public Administration Review*, 65(5). 547-558.
- Bryson, J., Quick, K., Slotterback, C.S. ve Crosby, B. (2012). Designing Public Participation Processes. *Public Administration Review*, January-February. 23-34.
- Fung, A. ve Wright, E. (Ed.). (2003). Deepening Democracy: Institutional Innovations in Empowered Participatory Governance. Verso.
- Glicken, J. (2000). Getting Stakeholder Participation 'right': a discussion of Participatory Processes and Possible Pitfalls. *Environmental Science & Policy*, 3(6). 305-310.
- Kutlu, Ö. (2019). Demokrasi ve Doğrudan Vatandaş Katılımı. İçinde B. Uçar Kocaoğlu (Ed.), *Kamu Yönetiminde Doğrudan Vatandaş Katılımı* (ss. 1-29). İmaj Yayınevi.
- Miessen, M. (2013). *Katılım Kabusu*. (B. Doğan, Çev.). Metis.
- Osmani, S.R. (2007). Participatory Governance for Efficiency and Equity: An Overview of Issues and Evidence. Background paper prepared for the World Public Sector. The United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- Speer, J. (2012). Participatory Governance Reform: A Good Strategy for Increasing Government Responsiveness and Improving Public Services?. *World Development*, 40(12). 2379-2398.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazar Katkıları

Ezgi Seçkiner Bingöl: Katkı oranı %100.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.